

Ola Lönnqvist

HENRIK tunnbindaren

reviderad version från 2005 avsedd för år 2006

Familjen, staden och Sverige under senare delen av 1600-talet

Pjäsen avser skildra livet för och hos en borgarfamilj i Söderköping, och andra invånare och vad som hände dem, i staden och i landet under familjens levnad.

Familjen är en riktig familj som levde i Söderköping under den aktuella tiden. Deras ålder, sysselsättningar och förhållanden liksom händelser i staden och landet har till viss del, jämfört med verkligheten, tillrättalagts för teaterpjäsen. Det kan innebära att verkliga händelser fått byta plats i tiden eller förlagts till annat år än det verkliga. Likaså har förhållanden kring dem skapats som inte stämmer överens med verkligheten. Henrik tunnbindaren var sålunda inte med i rådet, hans son efterträdde honom inte som tunnbindare, och att någon Söderköpingsbo avled i det stora raset i Falun vet vi inte, häxprocessen är helt påhittad mm.

Som källa fungerar allmänna böcker om Sveriges historia och Björn Helmfrids Söderköpings historia 1568-1690 och hans i S:t Ragnhilds Gilles böcker återgivna Små små stycken.

Uppgifter om familjen Wigert och deras släktingar grundar sig på forskning utförd av min son Henrik Lennermark och undertecknad, manusförfattaren Ola Lönnqvist.

Karin Nilsson, Brita Iffarsdotters mor, var mormors morfars mormors mormors farmor till undertecknads hustru Katarina Lönnqvist f Lennermark. Karin levde 1606 – 1672.

Ola Lönnqvist 2004 - 2005

INLEDNING

1* Klädhandlaren kommer in på scenen och bär med sig klädbuntar. Han lägger ifrån sig dem, vecklar ut ett par och viker samman dem snyggt.

2* Guldsmeden kommer ut genom sin dörr, sträcker på sig och gäspar. Hälsar på klädhandlaren. Fäller ut sin lucka, stöttar den. Går in igen och börjar plocka fram och hänga ut saluföremål. Hamrar sedan på en plåtbit mot sitt städ.

3* Tunnbindaren går genom köket och ut till sin arbetsplats. Sätter sig och börjar hamra på en tunna.

4* Tiggaren kommer in och börjar sin runda runt scenen, tigger av alla han möter inkl publiken. Petar på fången med sin käpp.

5* Fångvaktaren och fången går över scenen, fången bråkar men sätts på plats. Fångvaktaren lämnar honom och sätter sig på krogen.

6* Ett par kvinnor går en runda och besöker klädhandlaren och guldsmeden, liksom tunnbindaren.

7* Rådmannen och hans hustru vandrar över torget.

8* En flicka kommer till tunnbindaren och får låna ett tunnband att leka med.

9* Ytterligare ett par kvinnor tar en runda på torget.

10* Fångvaktaren kommer tillbaka och ser till att fången sitter säkert.

11* Rådmansparet kommer tillbaka och besöker guldsmeden.

12* Kvinnorna som kommit in vid två tillfällen möts för ett samtal.

13* Wigerts båda pigor går på torgrunda.

14* En rådman och hans barnbarn tar en promenad genom staden.

När sufflören sätter sig på plats bland publiken börjar första akten scen 1: **I KÖKET hos familjen Wigert**

Alla på torget lämnar detta snabbt närmaste vägen ut. Tunnbindaren sitter kvar och arbetar tills han skall till rådhuset.

AKT I

Utselas omkring 1670 i Söderköpings stad.

1* I köket hos familjen Wigert

**JÖNS, JACOB och GERTRUD,
tunnbindarens barn**

På scenen finns några större grytor, en antydan till spishäll, ett bord och ett par stolar.

Jöns Henriksson och hans syster Gertrud och äldre broder Jacob deltar i scenen.

Jöns är lite ouppfostrad, bångstyrig, medan syskonen är mer välartade.

Jöns kommer in ensam och smyger sig fram till bordet där en kruka med lingonsylt står. Han tar och stoppar näven i den och slickar i sig den ena näven efter den andra, ser sig omkring lite rädd, men ser samtidigt nöjd och glad ut.

Gertrud kommer in med en docka eller en bok i
sin famn och får syn på Jöns: Jöns, vad
håller du på med? Du vet väl att du inte får
slicka i dig krösamos!

Jöns: Uhm, vad gott. Jo, det vet jag, men vad
gott det är. *Han tar mer mos.*

Gertrud: Akta du Jöns, när mor upptäcker vem
som varit i kruset nu igen!

Jöns: Nja, det blir nog inte så farligt!

Gertrud: Jo, du och när far sedan får veta det,
då du!

Jöns sätter sig på en av stolarna och ser rädd
ut: Far, nej inte far!

Gertrud: Jo du, och jag ska tala om för din
storebror vad du gjort i köket.

*Jacob hon ropar, Jacob och går mot dörren
och ropar igen, medan Jöns ser allt
spakare ut, Jacob!*

Jacob Henriksson svarar på långt håll: Ja, kära
syster, jag kommer. *Kommer raskt in i
köket.*

Jacob: Vad står på? *Han ser sig om och upptäcker Jöns.*

Gertrud: Jo, Jöns har....

Jacob: Men Jöns, har du varit framme nu igen.
Du vet ju att du skall inte stjäla, du vet ju vad budet säger!

Jöns tar till tårarna och gråter.

Gertrud *går fram till Jöns och tröstar honom:*
Såja, bli inte så ledsen nu. Du har gjort fel, det vet du. Var inte så ledsen.

Jacob: Hör nu kära syster och bror, att ta krösamos i sitt eget kök, olovandes, det är också att stjäla, och stjäla är inte rätt.

Gertrud: Men, jag vet, men kan vi inte säga att det var jag i stället.

Jacob: Och så skall vi bära falsk vittnesbörd, nej vi skall hålla oss till sanningen. Den som ont gjort skall inte lönas med gott.

Nej, du Jöns, nu får du själv tala om detta för mor, och så får du se vad som händer.
Kom ihåg att ärlighet varar längst.

De går sin väg och Gertrud med armen om lillebror Jöns.

2* I köket hos familjen Wigert

BRITA, och pigorna GRETA och LISA

In på scenen kommer ett par pigor, Greta och Lisa, och strax efter dem deras husmor Brita Iffarsdotter. Pigorna bär några byttor eller korgar med matvaror och husmor torkar sig på ett förkläde.

Lisa: Ja du Greta, jobb och jobb och jobb.
Tänk vad jag längtar efter lördag kväll,
då jag får göra vad jag vill.

Greta: Vad du vill, jo pyttisan det tror du allt. Så blir det inte. Har du inte hört att

tunnbindaren får gäster på söndagen?

Lisa: Nej, och då blir det som vanligt menar du, fullt upp att göra igen. Ja, så är det, men det visste jag ju när jag kom hit att mycket att göra skulle det bli. Tur att husmor och husfar är så bra som de är!

Greta: Jo du, de är allt bra båda två, men tunnbindaren kan vara lite tvär ibland, särskilt mot de små barnen tycker jag.

Lisa: Jo, men det finns det också skäl till, särskilt vad det gäller lille Jöns, han har mycket ofog för sig, men han vet ju egentligen inte bättre.

Britta *anländer*: Jaha, här står ni och pratar igen. Nej nu får vi sätta på rovarna och ta fram korven, för nu dröjer det nog inte förrän min käre Henrik är hemma skall ni se.

Greta, gör rent rovarna och du Lisa går ut och hämtar lite vatten från brunnen på torget.

Lisa: Ja visst, genast. *Hon avviker.*

Greta *börjar göra rent rovor. Gnolar för sig själv på en okänd melodi.*

Britta: Hur står det till med dig Greta egentligen. Saknar du din mor och far?

Greta: Ja, det är klart att jag saknar dem, men tids nog får jag väl tillfälle att resa hem till dem för några dagar. Jag hörde av en av kördängarna att det gått bra med skörden i år och att tre av korna kalvat, den ena faktiskt med två kalvar.

Britta: Det var roligt att höra. Jo, då du skall snart få några dagars ledighet så du kan resa hem, men först måste tunnbindaren och jag få ta emot lite gäster och så skall vi göra Jacob klar för sin resa, men sen skall det nog gå bra skall du få se.

Lisa kommer med en hink med vatten.

Britta: Men se där är du ju Lisa, så då kan vi sätta på koket.

3* I Rådstugan i Söderköping

Några rådmän varav en HENRIK

Sammanträde som egentligen ägde rum 9/9 1677 kring mottagande av soldater i Söderköping. Man väntar länge på Henrik Jacobsson Wigert som är medlem av rådet.

Erasmus: Ja, då är vi väl samlade allesammans.
Ser sig omkring.

Jochim W: Nej, Henrik Wigert, tunnbindaren, saknas, han kommer nog snart, men han brukar ju vara lite sen.

Sven: *Irriterad.* Sen, ja det är det minsta man kan säga. Ibland kommer han ju inte alls.

Erasmus: Ja, men vi väntar en kort stund, sedan börjar vi vårt möte.

Vad är det vi skall behandla idag då, förutom den stora frågan?

Jochim W: Ja, vi har ett litet ärende om tullen vid Pinan, vi behöver byta ut tullbommen!

Erasmus: Ja, just det, och vad mera?

Jochim W: Ja så är det frågan om burgerskap för trähandlaren och slutligen gäller det arvode till några av våra förtroendevalda, byfogden och kämnären.

Sven: Ska vi vänta längre på Henrik Wigert, eller kan vi börja nu? Jag har mycket att stå i.
Ännu mer irriterad.

Jochim S: Jag går och ser om han syns på torget!

De övriga samtalar viskande med varandra under tiden som Jochim går och ser ut på torget.

Henrik lämnar sitt arbete, sätter på sig sin rock och är sakta på väg över torget.

Jochim S: Jo, där är han, han är snart här. *Ropar in och går ni i rådstugan.* Så vi kan nog börja nu!

Erasmus: Då börjar vi med upprop, vill du Jochim Sachtleben som vanligt förrätta upprop.

Jochim S: Ja, och då svarar ni ja om ni är här! *Får en lista av stadsskrivaren.*

Jochim S: Erasmus Rizander?

Erasmus: Ja

Jochim S: Jochim Wibbling?

Jochim W: Ja

Jochim S: Sven Nilsson?

Sven: Ja

Jochim S: Henrik Wigert.....?

Henrik Wigert: *Kommer in och svarar raskt* Ja

Jochim S: Då tycks vi alla vara närvarande och mötet kan börja.

Erasmus: Huvudfrågan idag är hur vi i Söderköping skall ställa oss till en förfrågan om att ta emot 45 soldater från Danmark och Tyskland här i staden. De är alla legosoldater i svensk tjänst och man säger att de behöver tak över huvudet och mat och dryck för sig själva och för sina hästar.

Sven: Hur lång tid tror man att det rör sig om?

Erasmus: Ja, det talas om allt ifrån några dagar till över en månad.

Jochim W: Men varför skall de förläggas hit till Söderköping, inte är det väl till skydd för

oss inte?

Erasmus: Nej det tror jag inte. Jag har inte fått någon bra förklaring, men det är ju ofta så att överhögheten, i detta fall kungen, ofta beslutar utan att fråga och utan att informera oss om varför.
Vi har nog bara att finna oss i beslutet.

Henrik: Betalar de bra för sig, eller kostar det bara att ha dem här?

Jochim S: Jag har fått en uppgift här om att kungen inte betalar utan det är vår stads sätt att bidra till krigskostnaderna.

Jochim W: Ja, om de inte äter för mycket och dricker för mycket, så går det väl kanske. Men vem betalar borgarna då för husrum och mat, ska rådet göra det?

Erasmus: Ja, det får vi i Söderköping stå för. Men de kan säkerligen sova i fähusen.

Sven: Ja det går kanske, men de skall säkert ha en madrass att ligga på, kanske en filt att täcka över sig med. Och det har vi nog så att det räcker, men....

Erasmus: Men, säger du, vad då men...

Sven: Jo, det där utlänningarna de har säkert både skabb och löss och det innebär att vi kanske måste bränna madrasserna efter dem, och då blir det ju dyrt för oss.

Jochim W: *Fundersamt* Ja, men får de inte betalt för att vara soldater.

De övriga: *Nickar ja.*

Jochim W: Kan vi inte kräva lite av dem också?

Erasmus: Nja, det tror jag inte, de ska bo på vår bekostnad!

Jochim S: *Ivrigt* Men, jag har för mig att de där

soldaterna gärna går på krogen och dricker både öl och brännvin, och om vi säger åt krögarna att höja priset för dem, så kan vi ju se till att vi i rådet får in en del därav till stadskassan.

Erasmus: Vad är du säger, ska vi sko oss på några soldater.

Jochim S: Sko oss, och sko oss, det är väl inget konstigt med att ta lite extra mycket betalat, jag menar vi går ju ofta till krogen och då betalar vi ju en hel del utöver vad ölen egentligen kostar, och det kan väl våra tillfälliga besökare också göra. Nej, det måste vara en bra metod.

Jochim W: Ja, enligt lagboken är det ju inget som hindrar att vi tillämpar en sådan prissättning och det är klart att vi i rådet kan besluta att lägga en extra skatt på öl vid servering till främmande gäster.

Erasmus: Nåja, huvudfrågan är inte ölserveringen, utan om vi kan emot soldaterna eller ej och var de i så fall skall inkvarteras.

Sven: Jag tycker nog att vi kan göra det, det gäller ju att hålla sig väl med kungen och de som bestämmer. Och varför kan vi inte säga att de får bo en och en hos alla bland borgerskapet som har fähus, och det är ju ganska många.

Erasmus: Ja, betydligt fler än antalet soldater. Mycket bra! Skall vi fördela dem genom lotten eller något annat sätt?

Henrik: Ja, jag tycker i så fall att vi lottar!

Jochim W: Jag för min del tycker att var och en som tar emot en soldat skall få hjälp från stadskassan och den som begär lägst ersättning får ta emot soldaten.

Och ersättningen skall vara lägre än vad vi får in på den nya ölskatten, som vi talade

om, och på så sätt tjänar alla på det.
Då blir stadens krigskostnad en vinst.

Jochim S: Bra förslag.

Henrik: Ja, det kan jag också tänka mig. Själv
lägger jag mig nog ganska högt för att slippa
ta emot en soldat. Jag har det ganska trångt
och så har vi alla hemma mycket att stå i.

Erasmus: Kan vi då vara eniga om att ta emot
soldaterna?

Alla: Ja

Erasmus: Kan vi också enas om att gå ut till
borgerskapet och erbjuda dem ta emot
soldater mot ersättning?

Alla: Ja

Erasmus: Kan vi även enas om ... *Här blir han
avbruten av en man som bara kliver in*

Gösta: Ursäkta, ursäkta, men en hel grupp med
soldater är på väg genom norra tullen.

Erasmus: Redan, oj då, då få vi skynda oss! Hur
många är det?

Gösta: Lite mer än en hand full, kanske två händer
fulla.

Erasmus: Tack skall han ha för upplysning.

Nu kan han gå, men kom ihåg att nästa gång
får han inte bara stövla in i rådhuset så här
rakt upp och ned. Vi har ett viktigt möte
här.

Mannen går sin väg bugande.

Erasmus: Då fortsätter vi. Kan vi alltså enas om
att de 45 borgare som begär lägst ersättning
får ta emot soldaterna?

Alla: Ja

Erasmus: Och slutligen kan vi enas om att fastställa en ny skatt på öl som säljes till de främmande gästerna?

Alla: Ja

Erasmus: Och slutligen kan vi enas om att skattens storlek bestämmes när vi vet storleken på den ersättning vi betalar för husrummen för soldaterna.

Alla: Ja, ja mycket bra.

Erasmus: Ja, då har vi ett par ärenden till, men jag föreslår att vi tar lite vila och går ut och lättar på oss lite innan vi fortsätter

De bryter upp

4* Utanför Rådstugan i Söderköping

Ett par av rådmännen

Ett par rådmän diskuterar kriget, Karl X Gustavs, med danskarna 1657/58.

De har lättat på sig och vänder sig om samtalande.

Erasmus: Så, det blev ju ett bra beslut, även om jag inte själv vill ta emot några soldater, så tror jag att det blir bra för staden och dess ekonomi.

Sven: Jo, då, det blir bra. Men jag för min del tänker nog erbjuda två soldater plats hos mig.
Då kanske att mina två barn får möjlighet att bättra på tyska språket en del.
Danskar vill jag däremot inte ha hos mig, jag förstår dem inte alls.

Erasmus: Det kan jag förstå, det är lika dan´t med mig.
Ja, det där med tyskan förstår jag, du har ju mycket affärer med tyskar så det är klart att det är en möjlighet att träna tyskan.

På tal om soldater, hörde du att Erik Dahlberg, han som för ett antal år sedan deltog med kungen i kriget och bland annat

varit behjälplig vid vintertåget över Bälten
gick i skolan här i Söderköping.

Sven: Jo, det kände jag till, men det var innan han
blev adlad och då han bara kallades Erik
med tillnamnet Jönsson.
Han gick visst i skolan här i tre år, det sägs
att han var en duktig och försigkommen
elev redan då.

Erasmus: Fantastiskt det där med Bälten i
Danmark, tänka sig att ta sig över isarna
med soldater, hästar, vagnar och allt. Att det
höll för dem.

Sven: Ja, det höll inte för alla, några gick ju
under, men ganska få egentligen. Men det
var en kall vinter vi hade det året, eller hur?

Erasmus: Du, på tal om krig. Vad säger du
egentligen om planerna på att ge sig åstad
ner i Tyskland igen?

Sven: Ja du, jag förstår det inte alls, varför skall
vi ge oss på dem igen. Vad är det som inte
är bra i världen egentligen?

Erasmus: Ja, du, jag tycker som du, krig och krig
för jämnan. Det är ju inte länge sedan
egentligen som det stora långa kriget
slutade, var det inte trettio år det höll på.

Sedan har det varit dansken, polacken och
ryssen och nu blir det av igen.

Hela landet blir ju utarmat på unga gossar,
även om man köper in utländska lego
knektar, och så alla skattepålagorna, ont
om mat blir det och slutligen alla hästar som
behövs. Nej, jag tycker inte om det. Nej, jag
tycker verkligen inte om det.

Sven: Nej, men det är nog inte mycket vi kan göra
åt det. Och du lite gott kommer det väl ut av
det ändå, handeln för Söderköping går ju bra
igen, även om det tycks gå allt bättre för
borgarna i Norrköping.

Och se bara på Henrik tunnbindaren, han har fullt upp med att göra tunnor till all maten på skeppen.

Erasmus: Ja, vi får nog hålla oss till vårt du och jag, men det där med Norrköping är nog värt att tala vidare om.

Så nu är det nog dags att fortsätta vårt möte, låt oss gå in igen.

5* På torget i Söderköping

**BRITA och några andra kvinnor,
dottern GERTRUD, guldsmeden,
andra handelsmän, folk**

Tunnbindaren sitter i denna torgscen inte på sin plats och inte heller hans lärling. Guldsmeden arbetar dock. Tygförsäljaren finns i sin bod.

Nära guldsmedsståndet står stadsskrivaren Börge och hänger. Ett par kvinnor sitter på en bänk i torgets bakre del.

Scen 5 Del A

Flera kvinnor är ute och handlar, bland dem Brita med dottern Gertrud och väninnan Ida. Idas dotter Inga deltar.

Brita: Låt oss gå och se vad mästern guldsmed har i sitt stånd.

Ida: Ja, han har säkert något nytt och vackert att erbjuda.

Brita: Se god dag mästern Sven. Vad finns det som mästern har att erbjuda idag?

Mästern Sven: Kärlek, kärlek min fru, kärlek.
Leende.

Brita: Så mästern säger, kärlek, nej det kan han väl aldrig mena?

Mästern Sven: Jo, visst mina kära fruar, visst kan jag erbjuda kärlek.

Ida: Inte säljer väl mästern sådant här på torget?

Mäster Sven: Jo visst, ett vackert smycke som detta runt era vackra halsar kommer genast att väcka kärleken hos era män, eller hur?

Brita: Jaså, det är så han menar, jag trodde nog något annat, jag.
Ja, det kan jag hålla med om.

Mäster Sven: Och så väcker det kärlek hos er själva, kärlek till ett vackert smycke, glädje i livet och stolthet att bära det. Titta bara på det här halssmycket, skulle det inte pryda er och väcka kärlek av allehanda slag?

Ida: Jo, det är mycket vackert, men, men det är säkert dyr kärlek?

Mäster Sven: Inget min fru, inget är dyrt som väcker glädje, nöje och kärlek.

Inga: Kom mor så går vi, jag vill gå hem nu! *Hon drar sin mamma i armen.*

Ida: Lugn, snart lilla Inga.

Gertrud: Jag vill också gå hem mor! *Hon drar sin mamma i armen.*

Brita: Lugn, snart Gertrud.
Jaså mäster menar att ett sådant halssmycke skulle pryda en kvinna som mig?

Mäster Sven: Ett vackert smycke pryder alla, men det pryder en skönhet än mer!

Ida: Vad han smickrar, han är då en duktig försäljare.

Brita: Nåja, det är väl dyrt förstår jag, men mycket vackert. Jag får se om jag kan övertala min Henrik att göra ett besök hos mäster under de närmaste dagarna. Henrik har gjort goda affärer och nog skulle det vara fint att ha ett nytt smycke runt halsen när min mor kommer hit på besök.

Nu går vi vidare.

Scen 5 A del 2

Tygmånglaren har med en pack tyg i famnen närmat sig kvinnorna.

Tygmånglaren: Se så, inte skall ni väl gå hem förrän ni besökt mitt lilla stånd och beundrat de nyinkomna tygerna från Flandern. Kom här får ni se.

Är det inte fantastiska tyger, så säg. Skulle inte det här pryda er käre make, så säg. Och det här vore väl något alldeles extra för bordet i stora salen, eller vad tycker ni?

Kvinnorna skakar på huvudet.

Tygmånglaren: Dyrt, inte alls, inte alls dyrt. Men fundera gärna, jag är kvar här ytterligare några dagar.

Kvinnorna går sin väg.

Scen 5 Del B

Mäster Sven *efter en kort stund till en man som stått och lyssnat*: Jo du det gäller att kunna tala för sin vara.

De där kvinnorna de kan nog tänka sig att handla, men deras män de är riktigt snåla och håller hårt i pungen sin.

Börge: Mäster verkar ju kunna få dem att gå hem och övertala männen till köp, så vida jag förstår.

Sven: Ja vi får väl se hur det går, men jag skulle nog tro att det blir något, även om det inte blir det dyraste och finaste. Men det ska du veta. Erbjud dem något som är utöver vad de har råd med så köper de något av de billigare varorna, och det var nog det du egentligen tänkte sälja från början.

Börge: Mäster är inte bara en duktig guldsmed utan även en duktig försäljare.

Vi är glada för att vi har en så duktig smed
och bra skattebetalare här i Söderköping.

Sven: Nej Börge, nu går vi in och tar oss var sin
öl.

De går in och tar sig en öl.

Scen 5 Del C

*Litet längre bort på torget möter Brita och Ida ett par andra kvinnor som varit hos
tygförsäljaren.*

Kerstin: Men se Brita och Ida, så ni är på
torgbesök.

Brita: Ja, vi går och tittar lite på varorna, vi har
just varit hos mästern guldsmed och beundrat
hans halssmycken.

Ida: Än du då Kerstin?

Kerstin: Ja, det är som vanligt, maten, tvätten,
barnen, krämporna, ja allt är som vanligt,
men jag måste berätta en sak för er.

Brita: Så gärna, vad då?

Kerstin: Jo, jag fick höra att Lisa, din piga Brita,
att hon, ja ni vet ju att hon är lite egen av
sig.

Ida: Ja, Lisa, vad är det med henne?

Kerstin: Hon har sett en häxa, en riktig häxa.

Brita: Vad säger du, min Lisa, här i Söderköping.

Kerstin: Jo, precis. Det var härom natten som en
häxa flög omkring utanför hennes fönster
och väckte upp henne.

Gertrud: Mor, vad är en häxa?

Ida: Usch, det trodde jag inte här i staden!

Kerstin: Jo då, och Lisa kände igen henne. Hon vet vem det var.

Brita: Vad, vem då, berätta!

Kerstin: Jag vet inte om jag kan det, jag har lovat att inte säga något, nej det kan jag nog inte.

Ida: Jo du, har du sagt det ena så måste du säga det andra också.

Kerstin: Nej, det kan jag inte, det kan jag verkligen inte. Och nu ska det visst bli rättegång i rådstugan, och det ganska snart, har jag hört.
Nej, nu måste jag gå vidare.

Hon går sin väg, men de andra försöker dra henne tillbaka.

Gertrud: Mor, vad är en häxa, mor?

Brita: Vad säger du Ida om detta? Och min Henrik som sitter i rådet, då måste ju han vara med också. Han har inte berättat något om detta för mig. Tänk att Lisa har sett en häxa!
Har din Gösta sagt något?

Ida: Nej, inte alls.

En häxa i Söderköping, nej det har jag svårt att tro.

Nej, nu skyndar vi hem till våra män och hör vad de vet i frågan.

Scen 5 Del D

Greta: *Har stått med sin väninna och lyssnat under kvinnornas samtal.* Hörde du vad de sa, en häxa, kan det vara sant?

Lena: Ja, inte vet jag, men vem kan det vara?

Vi går i fatt Kerstin och hör om hon vill

berätta för oss.

*Kerstin har under tiden stått hos
guldsmeden, som åter står vid sin disk.*

Greta ropar: Kerstin, kan vi få tala med dig?

Lena: Vi hörde vad du berättade för Brita och Ida,
för oss kan du väl tala om vem häxan är!

Kerstin: Ja det kan jag väl. Det är Ida, din
matmors väninna, hon som jag nyss talade
med!
Hon är inte riktigt att lita på inte. Och ljuger
gör hon också.

Nej, nu har nog sagt för mycket. Nu går jag
hem till mig.

*Hon går och de andra står kvar och
samtalar.*

Greta: Ida, ja, du jag vet inte vad jag skall tro.

Häromdagen när jag gick förbi hemma hos
henne så var hon ute på gården och kokade
något i den stora järngrytan. Det rök väldiga
och luktade surt. Jag frågade henne vad hon
höll på med och då sa hon att hon kokade
lite smutskläder.

Men sen, när jag gick tillbaka, så hade hon
kokat färdigt, och inte hängde det några
kläder på tork inte, nej jag undrar allt vad
hon kokade ihop.

Lena: Det kanske var en hemlig dekokt eller
något?

Ja jag kommer också ihåg en gång när jag
såg henne springa omkring på gården enbart
klädd i särken och med en kvast i näven,
hon sprang hit och dit och viftade och hade
sig. Nej, lite mystisk är hon nog.

Nej nu går vi, kanske att vi har vägen åt

hennes håll, eller vad säger du?

Greta: Just, det har vi säkert, men sedan måste jag hem till min matmor.

6* I köket hos familjen Wigert

BRITA och HENRIK

Henrik kommer hem. Brita pysslar lite.

Brita: Så, där är du Henrik. Det tog visst lite tid det här rådsmötet!

Henrik: Jo, du vet ju hur det är, ibland är det ärenden som går fort ibland tar det sin tid. Nu hade vi en diskussion om kungens påbud om att förlägga utländska knektar till Söderköping. Och så var det ytterligare ett par frågor.

Brita: Jaså, han vill lägga knektar här. Vad sa ni om det då?

Henrik: Ja, vad ska man säga, det är bara att lyda, som vanligt. Men vi beslutade att borgarna får anmäla intresse av att ta emot dem och så skall de få ersättning.

Men jag tänker säga nej.

Brita: Skall du säga nej till kungen, det kan du väl inte göra?

Henrik: Nej, inte till kungen, men till att ta emot en knekt i vårt fähus. Det har du väl inget emot?

Brita: Nej, inte alls, det tycker jag också.

Henrik: Nå Brita, vad har du gjort när jag var på rådsmötet?

Brita: Jag har varit på torget och vet du vad jag fick höra?

Henrik: Nej!

Brita: Jo, att våran Lisa sett en häxa, en riktig

häxa, och hon kände igen henne.

Henrik: Våran Lisa, ja hon, den jäntan, kan man tro på henne? Fantiserar hon inte bara?

Brita: Nej, inte vad jag vet och nu skulle det visst upp på rådet, så ni får det nog som ett ärende ganska snart skulle jag tro.

Henrik: Ja, mycket får man vara med om. Vad gjorde du mer?

Brita: Inget särskilt, ja jag handlade lite, talade med ett par av de andra kvinnorna om lite vanliga vardagliga saker.

Ja, jag tittade in lite hos mästern guldsmed också, det är ju alltid roligt att prata med honom. En trevlig karl.

Henrik: Jo, det kan jag förstå att du tycker, mun har han, men det är en skicklig hantverkare också.

Dricker öl och kommer just på varför hon säger detta.

Jaså, och vad fick du syn på nu då?

Brita: Ja, han har så mycket fint, men det är ganska dyrt allt han har, och det är nog inget att tänka på just nu.

Byter snabbt samtalsämne.

Jo, du Henrik, nu har lille Jöns varit i krösamosburken igen, trots att du förbjudit honom. Jag kan inte förstå att han tycker det är så gott och att han inte lyder. Både Gertrud och Jacob sa åt honom, och det hjälpte ju för stunden.

Henrik: Ja, sist så blev jag visst väldigt arg, och han fick smaka riset, men egentligen förstår jag honom, krösa är gott.

Reser sig och går och funderar.

Jag skall se om jag hittar ett annat sätt att ta tag i det hela, kanske att han och jag skall plocka lingon tillsammans, och han får göra sylt med dig, och så kanske han förstår att det är mycket arbete med krösat och så blir han lite försiktigare och inte stoppar huvudet i burken.

Ja, de är för goda de små live, egentligen är det inget ont i dem.

Och Jacob hade sagt åt honom, sa du. Jag antar att han använt sig av någon biblisk formulering igen. Han är väl påläst den gossen.

Brita: Ja, det vet jag inte, men en blivande präst är det allt i honom. Hoppas att det kommer att gå bra för honom nu på gymnasiet och att han om några år kan läsa vidare och få en bra tjänst. Du vet ju hur bra det gått för min bror Nils som ju lyckats väl som präst.

Henrik: Ja, det skall nog gå bra för barnen.

Gertrud kan ju inte bli präst så klart, men kanske att vi kan läsa med henne lite här hemma, eller om Jacob kan göra det lite då och då, så kanske Gertrud kan, ja det är väl lite för tidigt att säga det, men kanske att hon kan bli prästfru.

Man vet ju aldrig.

Brita: Jo, du är en underbar man du Henrik, det är mycket kärlek i dig allt.

Tycker du förresten inte att, jag menar nu när mor kommer hit, att vi skulle snygga upp lite i hemmet och kanske också snygga upp oss själva lite granna?
Kanske att vi skulle ha en ny duk, du kanske skulle behöva en ny rock och jag, ja jag vet inte, men nog finns något som skulle passa mig också.

Henrik: Kanske ett smycke från mästare guldsmed, kan jag tro. *Skrattande*. Ja, ja jag skall göra ett besök hos honom så får vi se vad vi kan komma överens om.

Jag tror att han behöver ett par nya tunnor till gården, och en för att salta in sill i. Så någon form av byte kanske vi kan göra. Vi får se, kära Brita.

7* På torget i Söderköping

KERSTIN och MARIA

Norrköpings framväxt - om stapelrättigheter. Historiskt hände detta i slutet av 1600-talet, för en tid, men sedan mer definitivt ca 1700/10, men här har händelsen förlagt till ca 1670

En kvinna springer i fatt en annan kvinna.

Kerstin: Stopp, stopp. Nu har det hänt.

Maria: Vad är det som hänt?

Kerstin: Kungen har låtit meddela att Söderköping inte längre har kvar sina stapelrättigheter.

Maria: Ja, det var ju ingen direkt överraskning, rådet hade väl nästan väntat det, eller hur?

Kerstin: Jo, förvisso så har utrikeshandeln förändrats och ån är ju inte segelbar som förr, men min make hade ändå hoppats.

Maria: Vad kommer att hända nu då?

Kerstin: Det sägs att de statliga magasinerna kommer att rivas och flyttas till Norrköping och att Norrköping skall fortsätta att bedriva vår utrikeshandel.

Maria: Jo, det är ju precis som rådet väntat sig. Tänk på järnhanteringen, den som började för över hundra år sedan i Hällestad och Risinge. Det är klart att det är naturligare och enklare att skeppa ut varor via Norrköping därifrån. Och vår å är ju inte som förr.

Kerstin: Ja, men hur ska det gå med min
makes manufaktur nu då?

Maria: Jo du, det är klart att det inte blir lätt
för honom.
Han kanske skulle gjort som min make,
du vet ju att han redan för några år sedan
öppnat verksamhet också i Norrköping.
Så nu tror jag att han ansöker om att få
bli borgare i Norrköping, även om det
tar emot för honom, och för mig också.

Kerstin: Ja, du tiderna förändras. Tråkigt är
det. Du kanske har något råd att ge mig.

Maria: Nej det har jag inte, men låt oss gå till
Rådhuset och tala med våra män, kom
följ mig.

8* I köket hos familjen Wigert

BRITA och hennes väninna IDA

Bänkförteckningen i S:t Laurentii kyrka. Bygger på fakta från 1658-72 men här förlagt till ca 1670.

Brita: Tänk dig att vad upprörd jag blev när
Hedvig påstod att hon skulle ha min plats,
den plats som jag ju haft i flera år.

Ida: Ja, jag förstår dig, och någon riktigt bra
anledning hade hon ju inte heller.

Brita: Nej, visserligen har hon ju gift om sig nu
efter det att hennes man dog, men inte
skall hon ha min plats för den skull inte.

Ida: Nej hennes nye man är ju inte medlem av
rådet även om också han är tunnbindare,
precis som din Henrik.

Brita: Nej, Hedvig hon har alltid velat göra sig lite
märkvärdig och försökt att vara bättre än
vad hon är.

Ida: Precis, det tycker jag med. Men hur blir det nu, tror du, med bänkarna?

Brita: Som vanligt, det skall upp i kyrkorådet vid den vanliga fördelningen. Ja, jag misstänker att hon nog får sitta på samma bänkrad som jag, men jag skall sitta närmast mittgången, som jag gjort sedan Henrik och jag gifte oss.

Ida: Men tänk om Hedvig får platsen bredvid dig, då måste ni ju ta talas vid lite ibland.

Brita: Ja det är klart, nå det får väl gå. Hon har ju sina sidor, märkvärdig är hon, men hennes man Magnus är ju en riktigt trevlig karl, så jag får väl dras med hustrun hans.

Ida: Ja, det finns ju människor av alla de sorter här i staden.

Tänkte du på det när vi var på torget att Elisabeth gick där och tittade lite extra mycket på Måns garvaren. Hon lägger sig ju ut för alla karlar.

Brita: Ja, men Måns är en bra karl och skulle hon få honom så blir det nog ordning och reda på henne skall du se. Måns lägger inte fingrarna emellan.

Ida: Nej, det gör han inte och Elisabeth kan behöva någon som tar hand om sig och ser till att det blir ordning och reda på henne. De skulle i varje fall bli ett vackert par tillsammans.

Brita: Ja, och gott ställt har de det ju båda. Ja du, det är mycket man ser när man är på stan. och mycket man hör.

Hörde du att Majas jänta misstänks för att ha haft sängalag med Truls, Nilses son. Nyss, innan de har gått åstad och gift sig. Det låter som en präktig skandal.

Annat var det på vår tid, eller hur?

Ida: Ja, nja, jag vet inte det.

Brita: Vad menar du, höll du inte på dig?

Ida: Nja, inte riktigt, du vet ju när min äldste är född, eller hur?

Brita: Ja.

Ida: Och det kan man väl räkna ut att han kanske kom till lite innan vi gifte oss, men bara lite innan.

Brita: Det har jag inte tänkt på. Var det så?

Ida: Ja, det kan jag nog erkänna, så här för dig, men bara för dig. Det är allt tur att prosten inte tittat alltför noga i böckerna sina.

Hur var det själv då?

Brita: Henrik och jag, nej då inte alls, nej då inte alls. Nej nu arbetar vi vidare.

9* Hos tunnbindaren

HENRIK och en yngre man/gosse

Under tiden sitter Henrik och hans lärling och småpratar, gärna med lite gamla och nya tunnor och tillbehör bredvid sig.

Olof: Jo, mästare Henrik, hur länge har han varit tunnbindare egentligen, och varför blev han det från början?

Henrik: Oj då det var många frågor på en gång! Ja, att jag blev tunnbindare, ja det var rena slumpen. Jag hade tänkt mig att bli skomakare, men så när jag begav mig av till Söderköping för att se vilka möjligheter som fanns, tillsammans med min far, så fick vi följa med en annan man och hans son, som var på väg till Söderköping.

Sonen, Knut, skulle börja som lärling hos en av tunnbindarna här. Så föll det sig inte bättre än att far och jag ledsagade Knut och hans far till tunnbindare Greger.

Olof: Ja, och vad hände då?

Henrik: Jo, det visade sig att han hade behov av två unga raska gossar, och då han var en rekordrig karl så tyckte både far och jag att jag kunde börja hos honom, och så blev det.

Åren gick som du säkert förstår och med tiden lärde jag mig mycket av yrket så att när gamle Greger drog sig tillbaka fick jag ta över efter honom.

En liten flicka kommer fram till mäster.

Inga: *Niger.* God dag.

Henrik: Nå, vad vill du då?

Inga: Jo jag skulle bara hämta en liten tunna till min mor!

Henrik: Ja, just det ja. Jo, det är den här lilla tunnan som hon skulle ha att lägga sill i. Varsågod, tag väl vara på den du.

Inga: Tack mäster, det skall jag göra. *Hon går sin väg.*

Olof: Tror mäster att jag någon gång själv kan bli mäster här i Söderköping?

Henrik: Ja, här eller i Norrköping eller kanske till och med i Linköping. Men allt beror på dig själv, vill du lära dig allt som behövs och orkar vänta på rätt tillfälle så kan det nog gå, men det är mycket att lära sig. Du vet det är många olika sorters tunnor som du måste kunna göra, silltunnor, öltunnor, kalktunnor, du måste veta vilket trä som är bäst, hur tätningen skall ske, och.....

Olof: Ja, jag har förstått det. Bara att använda klyvjärnen för att få rätt tjocklek på stavarna är inte lätt, likaså att foga samman bottnarna med trästift. Ja det är inte lätt.

Men mäster tror att jag kan lära mig.

Henrik: Som jag sa, det beror på dig själv, vill du så kan du.

Olof: Ja, inte är det lätt inte. Det svåraste tycker jag är att dra samman stavändarna med hjälp av surren och sedan lägga på järnbandet. Man måste ju vara så snabb så att inte trät torkar för fort.

Henrik: Se, det är rätt. Jag tycker du har kommit igång bra, men låt oss nu ta tag i arbetet igen, kom så går vi in och tittar till tunnbanden.

Du vet att vi lovat att ha 10 tunnor färdiga tills i morgon då de skall finnas i hamnen för att packa i så att handelsman Prütz kan få iväg sin skeppslast med varor till Lübeck. Och din uppgift är som du vet att täta tunnorna med bladen av den starr vi fick till oss för några dagar sedan. Kom nu.

10* I köket hos familjen Wigert

BRITA och HENRIK

Skärkindsrelationen bygger på fakta för 1666 men här förladt till ca 1670

Henrik: Nå kära hustrun min, kommer din mor Karin till oss eller kommer hon inte?

Brita: Jo då, jag fick veta besked av en av drängarna som var här i staden i ett ärende att mor Karin kommer att åka från Skärkind på torsdag morgon och beräknas således vara här hos oss framåt kvällen samma dag.

Henrik: Kommer hon allena?

Brita: Ja, inte helt, en av småpigorna följer med under skjutsen, men sedan stannar hon hos oss ensam i några veckor.

Henrik: Det blir precis som planerat således. Hon kan ju få sova i samma rum som Gertrud och pigorna, eller hur?

Brita: Jo, det blir nog bra. Det blir skönt för mor Karin att få komma hit lite, hon behöver verkligen få lite lugn och ro.

Henrik: Jag tänkte på att vi kanske skulle be prästen komma och besöka henne. Din mor har ju varit lite krasslig och vår präst är ju bra på att tala med folk, ge dem tröst och styrka.
Vad tror du om det?

Brita: En bra idé, du kanske kan ta och besöka honom och förbereda honom på att mor kommer hit.

Henrik: Jag tänkte nästan att det vore bra om han besökte henne redan dagen efter hennes ankomst. Han bör ju få veta att hon är här och att hon kommer att bli en av deltagarna i gudstjänsten redan till söndagen.

Brita: Du är så omtänksam, Henrik. Det tycker jag blir alldeles utmärkt om prästen gör ett besök hos oss under fredagen.

Kanske att vi kan prata lite med honom också om våra barns skolgång, framförallt om Jacobs planer att läsa till präst.

Henrik: En bra tanke, och särskilt när mor Karin är här, jag menar med tanke på din bror som ju blivit präst.

Jag tror att jag redan nu skall ge mig av och söka prästen eller i varje fall meddela hans adjunkt att jag vill tala med honom.

Brita: Gör det du Henrik, jag tror att jag följer dig en bit på vägen, så kan jag titta in i kyrkan en stund.

11* På stadens torg efter gudstjänsten

3 kvinnor

Tre kvinnor kommer från kyrkan.

Kerstin: Åh, han är underbar vår präst.

Lena: Ja vet du det tycker jag med, framförallt så sjunger han så fint.

Helena: Ja, och så är han stilig, en riktig stilig karl.

Lena: Men hur säger du Helena, inte kan du väl säga så om en präst inte?

Helena: Jo du, det tycker jag visst, och nu när han är gift också, och jag med för den delen, så är det väl inte farligt eller fel att säga vad man tycker inte?

Kerstin: Kanske inte, kanske inte, men jag tänkte mest på vad han sa i sin predikan.

Det är ju helt rätt att vi människor måste hjälpa varandra, hjälpa de svaga och stötta dem, precis som han sa.

Men vi måste ju också göra det inte bara med våra närmaste, vår familj och släkt, utan även med grannar och med fattiga stackare, eller hur?

Helena: Jo du det var precis det han sa, och dessutom måste vi hjälpa våra värsta ovänner, och det är nog inte så lätt. Skulle jag hjälpa Inga, den konan som bara skäller och gormar om allt, nej det är inte lätt inte.

Kerstin: Jo, men som han sa, hjälper vi varandra, stödjer vi varandra och försöker vi se till att alla får det bra, att vi blir vänner med alla, så innebär det att hela livet blir lättare att leva.

Lena: Jo, och dessutom får vi alla och hela staden det betydlig bättre om vi alla tycker och tänker lika, eller hur?

Helena: Jo han har så rätt våran präst, han har så rätt, men det är inte lätt.

Lever han själv som han lär?

Jag tänkte på adjunkten som var här hos honom förut, han hade det inte så lätt han inte.

Lena: Hur menar du?

Helena: Jo våran präst såg nog till att han, adjunkten, fick jobba och stå i, han skulle skriva i böckerna, och det sägs att han till och med skrev ett par av prästens predikningar. Inte fick han någon hjälp av prästen inte!

Kerstin: Ja det där har du nog missuppfattat. Adjunkten var ju här för att lära sig, han behövde nog lära sig skriva både i böckerna och att göra predikningar. Det var nog inget konstigt med det inte. Och han fick ju predika själv några gånger också.

Helena: Ja det kan du ha rätt i, så kanske det var, jag tänkte inte på det. Ja, bra är han i varje fall.

Kerstin: Ja jag hörde att han varit hemma hos tunnbindarens svärmor häromdagen, precis när hon kommit till Söderköping, och gett henne några tröstens ord. Det är han bra på, att ge tröstens ord. Jag skulle behöva några själv ibland.

Lena: Men sök du upp honom, och säg vad du behöver, jag tror nog du får all hjälp av honom.

Helena: Ja, han är bra våran präst, men lite rund om magen har han allt blivit med åren.

12* I stora salen hos familjen Wigert

**BRITA och HENRIK och
BRITAS mor KARIN, pigor,
barnen JÖNS, JACOB och
GERTRUD, Britas bror NILS**

Fakta från bl a 1666

Ett bord står dukat och där finns plats för Brita, Henrik och Brittans mor. På sidorna sitter dessutom barnen Jöns, Jacob och Gertrud, medan pigorna svarar för serveringen. Britas bror Nils har också kommit på besök.

Karin: Vad fint du har gjort det, kära Brita.

Brita: Se här kära mor, sitt här hos mig.

Pigorna serverar dryck och husfadern rotmos och korv till barnen.

Brita: Så då är vi till bords allesammans. Kanske att du broder Nils kan be bordsbönen.

Nils: *Ber en bön på svenska.* Gode Gud välsigna den kost vi idag skola inta och lär oss samtidigt att betänka att Herren Jesus i sin stora välvilja lät alla församlade få del av såväl bröden som fiskarna, så att det räckte åt alla, så även i detta hus. Amen.

Henrik: Så Nils, det var roligt att du hade möjlighet att komma hit till Söderköping för ett par dagar. Hur går det för dig på din komministertjänst.

Nils: Jo tack käre svåger, det går bra. Jag skall nog med Guds vilja och egen energi kunna fortsätta mitt kall och kanske, så småningom, även få ett eget pastorat. Jag traktar efter en tjänst i närheten av hemmet i Skärkind.

Nu när min kära hustru gått hädan, och för barnens bästa, måste jag nog söka mig en ny hustru och kanske då samtidigt en egen församling.

Karin: Ja, det är duktiga barn jag och salige Ivar har fått. Nils har blivit präst och Brita här har fått en bra och duktig man som sitter i rådet i Söderköping.

De andra ligger inte långt efter.

Jon har varit ryttare några år och har stora möjligheter att stiga i graderna om han så

önskar.
Och så Carl och alla de andra.

Ja, det är synd att min käre make Ivar ej fått se hur det gått med alla barnen.

Brita: Ja mor, det kan jag hålla med om, men det är väl roligt att kära mor än så länge är vid god hälsa.

Karin: Ja, så god är den ju inte. Prästen var ju här härom kvällen och det var inte bara ett vanligt besök, som du vet, utan också med tanke på min ålder. Jag har nog inte så långt kvar, så en präst kan vara bra att ha nära till hands.

Hastigt kommer hon på. Ja, det är inget fel på sonen min, men han är ju min son, bara min son för mig.

Henrik: Så svärmor säger. Än är det nog långt kvar.

Nils: Ja, det är jag också övertygad om. Nå Henrik och Brita, har det hänt något i staden sedan jag var här sist, det är väl två år sedan om jag inte missminner mig?

Henrik: Ja, det är det gamla vanliga. Lite krämpor, översvämning i våras igen, ett par bränder i utkanten av staden.
Ja, just det, så har vi inkvarterat ett antal danska och tyska knektar här. Det avlöpte bra, men krävde en hel del arbete.

Nils: Så, hur menar du?

Henrik: Ja, en del ville de skulle vara här, andra inte, en del av borgarna tyckte de fick för lite betalt, andra var nöjda.

Brita: Ja, men det ordnade sig ju, ni såg ju till att få lite extra skatt på öl och brännvin, en skatt som bara gällde främlingarna.

Förresten mor, vad tycker mor om mitt nya

halssmycke som jag fick av Henrik nyligen?

Karin: Får jag se, jag det är fint. Tänk vilken fin smak din man har som kan välja ett sådant till dig. Är det mästern Sven här i staden som har tillverkat det?

Brita: Ja, det är det. Mor kanske skulle göra ett besök hos honom också när mor är här?

Karin: Nej, vet du Brita, jag behöver inte något sådant glitter längre, inte en gammal gumma som jag.

Hur har ni det mina kära barnbarn?
Tänk vad stora ni blivit!

Och du Jacob, vad har du för planer?

Jacob: Till hösten skall jag börja läsa vid gymnasiet. Jag har tänkt mig att gå in på samma bana som morbror Nils.

Nils: Ett bra val min gosse, men kanske inte så oväntat efter ditt långa besök hos mig i Rystad. Och Gertrud och Jöns då, nej ni är väl lite unga antar jag ännu.?

Gertrud: Jag är inte ung, jag är 15 år, så det så!

Nils: Än du då Jöns, hur gammal är du?

Jöns: Nästan lika gammal och lika stor.

Nils: Har du något annat att förtälja?

Henrik: Ja, om några dagar skall rådet ha möte och förhöra en häxa!

Nils: Vad säger du, har ni drabbats av sådant otyg här också!

Karin: En häxa, nej det är nog någon som sett i syne, antar jag.

Brita: Nej, det verkar inte så. Det är unga Lisa här som säger att hon en kväll såg en häxa. Lisa

är en flicka att lita på, så det var nog en häxa.

Henrik: Ja vi får väl se vad rådet kommer fram till. Nej, tag lite mer mat nu och du Nils ta gärna också ett stop öl ytterligare.

Jöns: Mor, vad är en häxa för något?

Brita: En hemsk kvinna, men det talar vi om senare, inte just nu vid matbordet.

Man sitter och äter kvar en tid. Karin och Nils lämnar bordet först.

13* På torget i Söderköping

Kvinnor, barn, män och pojkar

Ägde rum 1657/58. Innehållet lyftes fram för andra gången för att visa på hur information sprids vidare bland folk

Mårten kommer lugnt gående från en av grupperna i bakgrunden. Han är ivrig. Erik är med honom.

Scen 13 Del A

Ida kommer rask in på torget och får kontakt med ett par andra kvinnor.

Ida: Har ni hört, har ni hört!

Kerstin: Nej, vad då?

Helena: Vad har hänt?

Ida: Nu har dansken fallit. Kungen och hans trupper gick över isarna och intog hela Danmark.

Kerstin: Gick över isarna, än sen då, det är väl inget märkvärdigt. Det gör vi ju allt som oftast.

Helena: Ja, just det, vid Vintervadet.

Ida: Ja, men här var det mängder med soldater, hästar, vagnar, kanoner och allt, och det var inte bara några alnar utan isarna var så breda

så man såg inte över till andra sidan.

Kerstin: Va, och det höll för de tunga
kanonerna?

Ida: Nej, inte för alla, det berättas att några
kanoner, hästar och soldater gick under, men
tillräckligt många kom över för att man
skulle kunna slå dansken, äntligen!

Helena: Så dansken är slagen efter att man gått
över isen. Det var ju bra.

Ida: Och vet ni, det sägs att det var Erik Jönsson
Dahlberg som kom på idén att man skulle ta
vägen över isen.

Helena: Erik Dahlberg, men det här har jag hört
förut. Var det inte flera år sedan det hände?

Ida: Erik Dahlberg, han som hette Erik Jönsson,
och gick i skolan här i Söderköping.

Helena: Just det, det var flera år sedan. Vet ni inte
vem han var?

Kerstin: Hur ska jag kunna veta det, gick i skolan,
jag vet väl inte vilka gossar som gått i
skolan här inte, de är ju av annan sort än vi.

Ida: Nej, det kan du ju inte veta. Det är min far
som berättat att han var en av de duktigaste,
far vet för han var ju ofta och såg till att det
var varmt i skolan.

Helena: Och nu ska vi vara stolta förstår jag för
att det var Erik som kom på det där med att
gå över isen. Jaha, det var väl inte så
märkvärdigt.
Men dansken är slagen, det är ju desto
märkvärdigare. Men var det inte länge
sedan, undrar jag ju?

Kerstin: Det vet jag inte, men lugn och ro blir
det nog.

Scen 13 Del B

Mårten: *Kommer fram till kvinnorna. Vad står ni och pratar om, lugn och ro, nej ni, här skall det bli annat av.*

Här finns det häxor i trakten och det tycker jag inte om. Om det ryktet talar sanning, ja då skall det bli räfst och rättarting.

Ida: Häxor i trakten, nej det tror jag då rakt inte på. Räcker det inte med dansken?

Kerstin: Du din fule gubbe, nu ljuger du allt, inte finns det häxor inte. Du säger bara så för att du är så kvinnoskygg av dig!

Mårten: Du är inte så vacker själv.
Nej, det är rena rama sanningen. Rådet skall ta upp det på nästa möte, så det så.

Börge: Ja, det har jag också hört. En riktigt ful en lär det vara. Och hon har gett sig på en av stans småflickor.

Ida: Nej, nu får det vara nog, jag går hem till mitt. Undrar om ni inte ljuger allihopa, både om häxorna och det jag har hört om dansken. Nu går jag.

Mårten: Ja, gå du, men tids nog får du nog veta hur det står till.

Börge: Nu går vi till krogen och får oss en öl.

14* Utanför familjen Wigerts bostad

BRITA och HENRIK och pigor, barnen

Ca 1670, men egentligen lämnade han skolan i Söderköping 1674.

Henrik: Så min gosse sköt om dig väl vid gymnasiet i Linköping och ge dig inte i lag med folket på stan´.

Jacob: Nej, far kan lita på mig som vanligt.

Brita: Och kom ihåg vad magistern här i skolan har sagt dig och lärt. Du har alla möjligheter

att på kort tid ta dig igenom gymnasiet och sedan om ett par år skriva in dig vid universitetet i Uppsala. Far och jag litar på dig och vi tror på dig.

Ropar åt pigan som är inne i köket.

Greta ge Jacob matsäckspaketet, då!

Greta: Genast, var så god unge herr'n!

Jacob: Tack kära mor, det skall säkert gå bra skall ni se.

Gertrud: Hej då käre bror, kom snart hem igen!

Jöns: Hej då, och ha det så bra i den där skolan.

Jacob: Ja, jag kommer nog hem inne mot juletid om jag inte behöver ut på alltför lång processionsgång för att insamla studiepengar.

Henrik: Tänk på dina föräldrar, du vet att vi bistår dig på alla sätt, även med pengar för dina studier.

Brita: Precis Jacob, vi vill se dig här hemma så ofta du kan.

Jacob: Tack far och mor, men ni vet också att det är viktigt att jag gör som de andra gymnasisterna gör, djäknegången, medverkan i domkyrkans körsång och studierna vid stiftets bibliotek kommer att ta mycket tid, men jag kommer, jag kommer så snart jag kan och hinner.

Farväl.

Alla övriga: Farväl.

De vinkar och Jacob går sin väg.

15* I rådstugan i Söderköping

Ett bord ställs helt närs publiken. Vid långsidan med ansiktet mot publiken sitter stadsskrivaren och rådets ordförande. Övriga rådmän sitter bland publiken. De reser sig när de talar.

Stående syns flera av stadens övriga invånare. Lisa placeras på en pall lite snett så att en stor del av publiken ser henne från sidan.

Erasmus: Nå, Lisa, berätta nu för oss vad du sett och hört!

Lisa: Jo, det var en kväll i förra veckan, den kvällen då det regnade och var tordön. Jag vaknade av en kraftigt åskknall och satte mig upp i sängen. Så råkade jag titta ut genom fönstret, och det var då jag såg det.

Erasmus: Vad var det du såg Lisa?

Lisa: Jo, det var ju mörkt ute, men borta vid den stora eken, nära fjöset, såg jag något stort och vitt som det fladdrade omkring. Det rörde sig lite hit och dit och det vita försvann och kom tillbaka.

Erasmus: Ja och vad mera?

Lisa: Så blixtrade det och strax ovanför det vita så såg jag ett ansikte, en kvinna som jag kände igen.

Jochim W: Vem var det?

Lisa: Jo, det var Ida i Brohuset. Det vet jag säkert, för jag kände igen hennes långa hår.

Ida som stått lite vid sidan, tar ett steg framåt och hötter med näven åt Lisa.

Hennes bästa väninna som stått helt nära Ida, tar sig åt huvudet och drar sig undan från Ida, utstötande:

Brita: Nej, Ida, nej inte Ida. Vad har du gjort?!

Jochim W: Vad hände mer?

Lisa: Jo det vita försvann och så såg jag henne

springa runt på gården och så med ens var hon borta. Så kom en ny blix och en ny knall och nu såg jag henne igen, men nu var hon inte på samma plats utan i andra hörnet av gården.

Erasmus: Hände något mer?

Lisa: Det vita kom tillbaka och det rörde sig fram och tillbaka på gården, än hit och än dit. Så hörde jag hemska skrik också. Det var så otäckt alltsammans.

Sven: Är du säker på att det vara Göstas Ida du såg?

Lisa: Jo helt säker, och sedan dök det där vita upp på taket till brygghuset, och då förstod jag att det var Ida som var på väg.

Jag har alltid varit så rädd för henne, hon har alltid sagt stygga saker till mig och mina syskon.

Erasmus: Sa du att det där vita var på brygghusets tak?

Lisa: Ja, och så försvann det, och så var det nere på gården igen. Så där höll det på, och det bara åskade och blixtrade hela tiden.

Och så flög hon iväg, Ida, den där vita, bara upp i luften och så var hon borta. Usch vad hemskt det var.

Erasmus: Ja, det kan jag förstå.

Lisa, du har ju hört talas om att det finns kvinnor som sysslar med trolldom, som har kontakt med den onda världen, ja, som är häxor.
Tror du att det var en häxa du såg?

Lisa: Det vet jag inte. Jag såg Göstas Ida och jag såg en massa vitt röra sig på gården och på taken. Och hon är så hemsk, nog var det en

häxa alltid.

Jochim S: Men Lisa, Göstas Ida säger att hon inte var på eran gård den där natten. Hon var hemma i sin säng. Är du riktigt riktigt säker på att det var henne du såg?

Lisa: Ja, det var hennes hår, jag kände igen det.

Erasmus: Nå, Ida, nu har du hört vad Lisa berättat, vad har du att säga om detta då?

Ida står nu framför alla andra. Går framåt mot Lisa när hon svarar, ivrig och ilsken.

Ida: Hon ljuger, hon ljuger och hittar på.
Det gör hon alltid.
Jag var hemma hela natten och sov i min säng, jag har inte varit ute och flaxat omkring på gården, inte!

Jochim S: Men Ida, sov du hela natten trots åskan?

Ida: Ja, det gjorde jag.

Jochim S: Men i så fall var du nog den enda i hela staden som sov under det där åskvädret.
Nå, kan du bevisa att du var hemma och sov?

Ida: Ja, ni kan ju tala med Gösta, han var ju som vanligt i sängen bredvid mig. Var det inte så Gösta att jag var hemma och sov hela natten?

Gösta som stått upp bland åhörarna svarar, lite rädd.

Gösta: Ja, jo, det var så!

Erasmus: Nå Gösta, är du riktigt säker?

Gösta: Jo då, hon sov under täcket hela natten, hon hade dragit täcket över huvudet precis som vanligt, hon var hemma.

Jochim W: Men kan det inte vara så Gösta att hon var på två ställen på en gång, det du såg i sängen var bara en del av henne och den andra delen, hennes ande kanske man kan säga, var på gården?

Gösta: Nej, min Ida är en bra kvinna, hon är ingen trollpacka.

Maria står lite långt bak men går fram så att rådets ordförande ser henne.

Erasmus: Förlåt, Maria du viftar med handen, vad vill du säga?

Maria: Jo, jag kom just på det, när jag stod här och hörde på, att den där natten så var jag tvungen att ge mig ut, ja vi bor ju grannar med Ida i Bryggarhuset, för att grinden till hönshuset stod och slog så pass i vinden.

Då visade det sig att en av hönorna tagit sig ut och satt på taket till Brygghuset. När jag försökte få ned henne så flaxade hon runt och in på gården. Jag fick jaga henne både hit och dit innan jag fick tag på henne.

Så det var nog det som lilla Lisa såg och hörde.

Jochim W: Men Maria då, så kan det vara. Är det riktigt säkert att det vara samma natt?

Jochim S: Hör du Jochim, Maria vet nog, henne är det ordning och reda på det vet du ju.

Så Lisa, när du hör vad Ida säger, vad har du då att säga?

Lisa: Det var Göstas Ida, jag såg, så det så.
Hon är en riktigt häxa.

Erasmus: Nej, Lisa nu har du farit med osanning och hittat på allt.

Lisa: Nej, det var precis som jag sa, så det så.

Jochim W: Ida, det var ju allt tur att Maria var här och kom ihåg vad som hänt henne och hennes höna.

Det finns ju så mycket ont omkring oss, så man vet ju aldrig hur det egentligen är med kvinnorna under de mörka nätterna.

Passa dig nu Ida.

Erasmus: Och du Lisa. Det får gå för den här gången, men talar du inte sanning i fortsättningen så kommer Guds straff att drabba dig, det skall du veta.

Så var det nästa ärende....., men jag tror att vi tar oss en vilostund först.

PAUS

AKT II

Utselas omkring 1690 i Söderköpings stad.

16* I köket hos familjen Wigert

**BRITA och HENRIK, GERTRUD
och BENGT, en piga.**

Gertrud gifte sig 1689 med prästen Bengt Berzelius. Han är adjunkt i Rystad, där han varit sedan 1684, där Gertruds morbror Nils nu är kyrkoherde.

Gertrud är gravid och får den 13/9 sonen Nils, deras första barn.

Brita: Jag minns hur det var själv, med mitt tredje barn, salige Ivar, var det var inte så lätt, men med de andra gick det ju lättare. Tänk att vi i alla fall fick se två av våra fyra bli vuxna, du Henrik!

Henrik: Ja, du Brita tiden går och vi med den. Gud råder och styr och vi får som sagt vara glada för att två av våra barn fått leva vidare. Gertrud har det gått bra för i livet och nu är det hennes tur att sätta barn till världen. När skulle det ske sa du?

Brita: I mitten av september, så det är inte långt kvar. Och hennes make Bengt är så god och rar mot henne. Tänka sig att han blev adjunkt direkt efter gymnasiet i Linköping, utan att behöva resa till Uppsala eller det där nya universitetet i Lund. Han är begåvad den gossen.

Henrik: Gosse säger du, han har väl passerat 35 år redan, ingen ungdom precis. Ja han är duktig. Men det var väl bra att han hamnade hos din bror i Rystad, där har han en god läromästare.

Brita: Ja, och där träffade han ju våran Gertrud.

Nej, kommer de inte snart, jag längtar så efter henne.

Henrik: Jo de kommer snart skall du se.

Pigan kommer in i rummet.

Marit: Husbond, nu kom vagnen från landet.
Nu är de här. Skynda er och res er upp och möt dem.

Brita: Ja, ja, vi sitter nog kvar, vi är inte så unga och raska längre. Så de är här.

Dörren öppnas och in träder Gertrud och Bengt. Gertrud omfamnar sin mor och Bengt går och varmt trycker Henriks hand.

Henrik: Se, där är ni ju. Varmt välkommen hem kära dottern min, varmt välkommen hit käre Bengt. Hur har resan varit?

Brita: Och kära Gertrud hur mår du egentligen? Står allt väl till?

Gertrud: Tack kära mor och far. Allt står väl till, både jag och Bengt mår alldeles utmärkt. Resan har gått bra, vädret var fint och skjutsen utmärkt och rask.

Bengt: Ja och vägen över Skärkind, Gårdeby och Ryd var det inget större fel på. Nej allt är bra.

Brita: Ja, ja, men hur är det med barnet?

Gertrud: Oh, det, det är alldeles utmärkt. Jag har ju mer än två månader kvar. Allt känns bra. Men hur mår ni och hur står det till med lillebror Jöns?

Henrik: Tackar som frågar. Allt går sin gilla gång både med oss och med Jöns. Men låt oss nu ropa in Jöns och så samlas vi vid middagsbordet.

Till pigan. Vill du ropa in Jöns och säga honom att hans syster kommit och att middagen står på bordet!

Marit: Jöns, nu är det middag!

17* I stora salen hos familjen Wigert

**BRITA och HENRIK, GERTRUD
och BENGT, JÖNS och en piga**

Alla går och sätter sig och in genom dörren kommer Jöns.

Jöns: Goddag på dig kära syster, hur står det till med dig och din käre man?

Gertrud: Men se Jöns. Här är allt bra, och du mår som vanligt antar jag?

Jöns: Jo du, en tunnbindare har fullt upp. Du vet ju hur far hade det och verksamheten har inte minskat i omfattning. Nu säljer jag en hel del mer till Norrköping än till Söderköping.
Jag har fullt upp att göra, men hinner också leva rätt så gott ibland.

Bengt: Men hur har du det med kvinnofolket då? Eller det kanske vi inte skall tala om så här tidigt på dagen?

Jöns: Jo då, det står väl till. Om allt går som jag hoppas så kommer jag att be dig käre bror att viga mig och min kära nästa år!

Gertrud: Men vad säger du? Vem är hon?

Jöns: Ja se det är än så länge en hemlighet mellan henne och mig, ja mor vet det så klart, och far, men de har lovat hålla tyst ett tag till.

Henrik: Så min gosse, låt oss tala om annat. Hur står det till med min svåger Nils, Britas bror, kyrkoherden?

Bengt: Ja, han är ingen ungdom, nyss fyllda 52 år. Jag tycker nog att han börjat bli lite glömsk och kraftlös på sistone, men han lät hälsa er alla att han mår bra och är i god form.

Gertrud: Berätta, hur är det i staden annars?

Henrik: Allt är som vanligt, ja jag har inga rådsmöten längre som du vet, även om jag med min erfarenhet borde vara med. Stadens

handel fortsätter ungefär som vanligt, även om utrikeshandeln gått tillbaka.

Ja det där med att stapelrättigheterna skulle upphöra och flyttas till Norrköping blev det ju än så länge inget av med, men den tiden kommer nog förr eller senare.

Hamnen här är inte så bra längre, och sedan holländarna ökade sin handel på Östersjön så går det lite sämre för oss. Deras båtar måste ju lastas om nere i Mem, vid – vad heter det nu? –

Jöns: Bagges kulle.

Henrik: Bagges kulle, ja just det, och sådant kostar både tid och pengar.

Brita: Så händer det ju saker ute i världen, men det känner ni säkert till?

Gertrud: En del nyheter får vi hem till oss, men i staden brukar man ju veta betydligt mera. Vad tänker mor på?

Brita: Alla dessa krig. Först kung Karl, den tionde, sedan den elfte. Just nu är det lugnt, men jag är rädd för att det blossar upp igen

Se bara på hur man delat in landet nu så att varje hemmansägare mer eller mindre får hålla med en soldat, en ryttare eller en båtsman.

Vad är det det kallas nu – något med indelning var det visst. Man förbereder sig för något stort och otäckt tror jag. Jag bävar inför framtiden.

Henrik: Inte skall mor oroa sig inte, det kommer inte att hända något här i Sverige, allt är bara för att vi ska kunna skydda oss mot dansken och ryssen. Jag tycker det verkar bra och dessutom har ju kungen tagit över flera av de stora egendomarna för att kunna få skattepengar direkt till staten och inte till

adeln, nej jag tycker det är bra.

Bengt: Om ni ursäktar oss, Gertrud och jag har rest långt idag och skulle behöva gå och lägga oss. Jag antar att vårt vanliga rum är iordningställt åt oss.

Brita: Oh, ja visst Bengt. Allt är som vanligt. Tag väl hand om Gertrud och den lille, för det blir väl en pojke?

Jöns: Då skall väl vi, mor och far, dra oss undan till vårt!

De reser sig och de gamla får hjälp att gå in i ett annat rum

18* Hos familjen Wigert

GERTRUD och BENGT

Bengt: Tänk vad bra de tycks ha det de gamla.

Gertrud: Det håller jag med dig om. Nog har de jobbat och slitit genom åren, men de har alltid varit måna om varandra och väldigt lyckliga tillsammans.

Bengt: Men det är du och jag också och det skall vi alltid vara. Tänk vad jag är glad för att du kom på besök till din morbror och att jag hade turen att ha fått tjänst hos honom.

Gertrud: Ja, turen har stått oss bi på många sätt, det är riktigt, men jag tror också att Gud haft sitt finger med i spelet. Du och jag är ämnade för varandra.

Bengt: Ja och genom oss så möts öst och väst. Du från Söderköping, längst i öst i Östergötland och jag från Motala, längst i väst i Östergötland. Nåja det kanske inte är så långt emellan, men ytterligheter är det.

Gertrud: Ja, och nu skall vi bli fler. Du Bengt, när vår son är född, jag känner på mig att det blir en son, så vill jag att han döps till Nils, efter min morbror, för det var ju tack vare honom vi träffades. Kan du gå med på det?

Bengt: Visst min kära hustru, visst. Men lova mig att nästa barn om det blir en pojke får namn efter min far, att han får heta Johannes, eller Jöns om vi vill använda ett kortare namn?

Gertrud: Visst lovar jag dig det, men vet du jag tror nog att det blir en dotter då. För många barn skall vi väl ha du och jag, eller hur?

Bengt: Vi kan inte själva avgöra det, det vet du, allt beror ju på om Gud välsignar vårt liv tillsammans eller ej.

Gertrud: Det gör han säkert, det känns så.

19* På krogen vid torget

Några män, 2 kvinnor

Ett par bänkar och bord utomhus. Några herrar sitter och dricker och en kvinna närmar sig raskt.

Scen 19 A

Johanna, kämnären Daniels hustru: Så, här sitter ni som vanligt och njuter livets fröjder?

Börge, Gösta och Mårten: Ja

Johanna: Borde ni inte i stället sköta era sysslor i stadens tjänst?

Börge: Tids nog, tids nog, min fru, tids nog.

Gösta: Ja, nog hinner vi ta oss en öl emellanåt, eller hur?

Johanna: Ni har inte sett till min make Daniel, han är på skatteuppbörd, men jag skulle behöva tala med honom?

Börge: Nej, här har han inte varit!

Mårten: Sätt dig du också, du kan behöva skölja dammet ur halsen du med!

Johanna: Ja, det kan jag nog behöva. *Ropar mot*

krogkvinnan. Kan du servera mig en stor stark och god öl!

Kvinnan Lisken: Det skall bli.

Börge: Hur har Daniel det med stadens räkenskaper?

Jag har hört att en av stadens borgare sagt att antingen dör man i staden eller annars flyttar man vart som helst, bara det är möjligt att söka bättre näring än den som nu bjuds i Söderköping.

Johanna: Jo så säger min make att det är.

Räkenskaperna är det nog inget större fel på, men pengarna som rådet har räcker inte till att reparera de trasiga broarna, till gator och diken, till fattighuset och allt annat.

Gösta: Ja, det är illa. Vad kan det bero på?

Johanna: Handeln är ju i avtagande och mer och mer av utrikeshandeln går via hamnen i Norrköping.

En annan sak, säger min make, är att rådets medlemmar allt mer och mer tycker att det är bra med allt i staden, medan verkligheten är en annan.

Han är rädd för att det kommer att gå utför med staden om de där bakåtsträvarna får fortsätta att bestämma.

Kvinnan kommer med ölen.

Kvinnan Lisken: Varsågod här kommer jag med god öl.

Mårten: Det där hotet om stapelrättigheterna det tycks komma tillbaka igen, och då blir nog inte Söderköping att räkna med mycket längre.

Johanna: Vi kan inte slå oss till ro och bara spara, bara vara nöjda, utan vi måste göra något för

framtiden.
Har ni som stadens tjänare några
tankegångar om detta?

Gösta: Kanske att vi skulle kunna öka samarbetet
med de omgivande socknarna, hjälpa
varandra.

Börge: Kanske, men jag tror mest att vi måste få
andra styrande i rådet.

Tänk jag minns hur det var när jag var ung
och sådana män som Henrik Wigert satt där.
Då var det ordning och reda och det hände
något.

Nej felet ligger helt på de styrande, de måste
bytas ut, nya friska vindar måste blåsa.

Mårten: För det kan väl inte vara så att din make
Daniel har räknat fel?

Johanna: Nej, det har han inte alls gjort, han är
duktig på att räkna.

Nej nu går jag vidare och ser var han håller
hus.

Och ni har väl inte heller tid att sitta här
längre antar, som stadens tjänare borde ni
sköta era åligganden.

*Hon går sin väg. En bit bort från krogen möter
hon smeden Nils och de för ett samtal med yviga
gester.*

Scen 19 B

Mårten: Nog om stadens bekymmer, nu tar vi oss
en klunk och övergår till annat.

Hur har ni det med kvinnorna hemma hos
er?

Gösta: Nja, det är väl bra hos mig, men det är
klart att inte är det som förr inte, men det
måste man räkna med, vi åldras ju.

Börge: I mitt fall vet ni ju hur det är, jag är helt ensam, min hustru lämnade mig för det himmelska livet för två år sedan.

Nu har jag ju pigan som står till tjänst med hushållsarbetet och som tar hand om barnen.

Mårten: Hushållsarbetet ja, men i övrigt?

Börge: Vad menar du?

Jaha, jag tror jag förstår, jo vi har talat om det hon och jag och det blir nog så att vi slår till och gifter oss, ja med tanke på de små barnen alltså, inget annat om ni trodde det.

Mårten: Förresten, såg vi inte Daniel hos smedens?

Gösta: Jo, så är det nog?

Mårten: Ja det är ett väldigt spring på den där karln överallt!

Scen 19 C

Börge: Men se där kommer han ju!

Se Daniel, så du är ute på en promenad?

Daniel, kämnären: Promenad, nja, jag har varit på skatteuppbörd hos smedens. Det är mycket att styra med och smedens har jag fått besöka många gånger.

Börge: Trevlig karl, med en ännu trevligare hustru, eller hur?

Mårten och Gösta nickar instämmande.

Daniel: Jo då. Har ni sett till min hustru Johanna. Hon ränner jämt omkring och jagar mig i hasorna?

Gösta: Jo hon tog sig en öl här med oss!

Daniel: Jaså, jag antar att hon gick hem. Nej, jag har lite mer skatteuppdrag att fullfölja och jag är inte helt klar hemma hos smedens ännu.

Jag tar mig en öl först, det tar på krafterna det här med skatteuppbörd.

De dricker och avlägsnar sig sedan.

Scen 19 D

Under tiden som kämnären Daniel tar sin sista klunk kommer smeden Nils gående på torget, sökande sig omkring.

Nils för sig själv: Jag undrar var du håller hus din lymmel? Akta dig du när jag får tag på dig.

Daniel och de andra på krogen reser sig och går åt skilda håll. Daniel närmar sig smeden. Två unga flickor kommer in på torget, Inga och Liskan, som lämnat sitt arbete på krogen. De stannar på torget och sätter sig på en bänk och pratar tyst för sig själva. De blir vittne till vad som händer.

Daniel: Så god dag på sig käre Nils smed, han är ute och spankulerar?

Nils: Spankulerar, ja du, spankulerar, jag är ute och letar efter dig, din lymmel.

Daniel: Efter mig, vad är det du säger. Vill du betala din skatt du är skyldig staden?

Nils: Skatt, nej det är inte jag som skall betala, utan du skall få betala.

Daniel: Att du inte vill betala det har jag märkt. Jag har varit flera gånger hos dig, men du är aldrig hemma för att kunna göra dig oskyldig!

Nils: Oskyldig, det är jag nog, och skatten den ska jag nog betala, tids nog. Men du min käre kämnär, vad gör du när du

är hemma hos mig. Det är väl inte bara skatten du är där för, eller hur?

Nils tar tag i kläderna på Daniel och skakar honom.

Daniel: Vad tar du dig till? Vad står på?

Nils: Ja, nog kastar du lystna blickar på min hustru, och kanske inte bara blickar har jag förstått. Din lymmel – henne rör du inte, hon är min, bara min.

Daniel: Vad säger du? Inte bryr jag väl mig om din hustru inte. Sluta nu med de där fasonerna.

Nils: Jo du, jag träffade din Johanna nyss och hon har hört samma sak. Nu sätter du inte din fot mer inne hos mig, för om du gör det du, då ska jag se till att rådet får vetskap om vad du sysslar med när du är på skatteuppbörd.

Ta upp skatt, pyttsan, det är kvinnoaffärer du håller på med, och inget annat.

Daniel: Nej, stopp nu, sluta dra i min kläder. Du har en trevlig hustru Nils smed och nog måste väl hon få tala med andra karlar ibland.

Han tar tag i smedens kläder och försöker slita sig loss.

Nils: Nej, sluta med det där du. Vi ska göra upp du och jag. *Han släpper Daniel.*
Men inte nu och inte här.
Jag ska hålla ögonen på dig – och som jag sa, kommer du till mig en gång till när jag inte är hemma, då är det slut med ditt uppdrag som stadens förtroendeman.

Han knuffar honom och Daniel faller till marken. Daniel tar sig åt huvudet och faller bakåt. Nils springer bort och de båda flickorna skyndar fram.

Inga: Vad har hänt, blöder det?

Lisken: Här jag har en trasa i min korg, lägg den på nacken så blir det bra.

Inga: Vad var det som hände?

Lisken: Tyst Inga, jag tror inte att vi ska bry oss om vad vuxna karlar håller på med. Så res er upp nu och gå hem och blöt trasan i kallt vatten och badda nacken med den. Då blir det nog bra.

Daniel reser sig upp, mödosamt, och stapplar bort tätt följd av de båda flickorna.

20* På torget i Söderköping

NILS

Nils, den gamla prästen går omkring och talar för sig själv. Han är på väg till sin syster för ett sista besök. Nils Palin avled 1690 eller 1696.

Nils: Ja, här är jag nu på torget i Söderköping.

Tänk att få komma hit en gång till i livet. Ja, inte till staden det är inte så viktigt, men till min kära syster Brita. Hon har allt betytt mycket för mig, ja efter far Ivar och mor Karin har hon stått mig närmast.

Utän henne hade jag nog inte börjat studera i i Söderköping och ej heller fortsatt vid universitetet i Uppsala. Henne har jag att tacka för allt.

Ja, det är väl inte helt sant förstås. Lite har jag nog bidragit med själv förstås.

Och så min kära maka också, ja hon förstås, salig i åtanke lämnade mig för några år sedan, när var det nu, ja jag minns det inte längre. Men nu är jag snart hos dig igen, min kära.

Men vad säger jag, du kära Margareta lever ju fortfarande, ja det är inte lätt, jag börjar visst blanda samman er båda. Båda har ni skänkt mig underbara barn.

Jag känner att det inte är långt kvar. Den här evinnerliga värken i magen, det kan inte stå rätt till med mig.

Nåja, det skall bli upplyftande att återse Brita, och även hennes make Henrik. Undrar hur de har det, de är ju inte så unga de heller.

Ja, livet är inte så långt, det varar inte för evigt, men på sätt och vis gör det ju det.

Efter mig kommer mina barn, och efter dem kommer barnbarnen, och efter dem kommer deras barn, och alla har ju lite av mig med sig.

Så på sätt och viss får jag ju leva vidare, men inte i mig själv och inte med mig själv, men ändå. Det är ju inte det eviga livet som bibeln talar om, men det är ju ändå ett evig liv på jorden, på något sätt!

Nej, du käre Nils nu ska du inte grubbla så mycket. Tag dig vidare genom staden och fram och knacka på porten hos din kära syster.

*Han knackar på och blir inläpp av Brita.
De omfamnar varandra.*

21* På torget i Söderköping

Människor i alla åldrar

Gruvan i Falun rasade 1687

Scen 21 Del A

Fyra kvinnor kommer i en liten grupp. De bär tvättkorgar med sig.

Kerstin: Nu ska vi ta oss en rejäl pratstund nere vid åstranden, eller hur?

Johanna: Ja, det skall vi väl göra. Tänk det finns inget som en stund ensam med er och utan de där karlarna.

Helena: Det har du verkligen rätt i. Nej, karlar
det är ett otyg det!

Lena: Nej, hör ni. Nog är det roligt att få prata
kvinnoprät, det tycker jag med, men karlar,
se det är mitt liv det, nej de behövs nog de
med, tänk efter lite innan ni förkastar dem!

Kerstin: Jo, då, de har nog sina fördelar de med,
ibland, men ibland är de bara i vägen, och
ingen nytta gör de hemma heller.

Helena: Nej, precis. Inte tar de hand om barnen
inte, men flera ska de ha. Och inte är det lätt
att få dem att bära in vatten eller svabba av
golvet eller annat grovgöra inte.

Lena: Men nog är en karl rätt go´ ibland. Tänk att
få sitta där och småmysa med honom ute på
förstugutrappan en varm kväll i augusti.. Jo,
det finns nog stunder då också ni tyr er till
era karlar, eller hur?

Johanna: Jo, det är klart, men inte är det ofta inte!

Lena: Nej, men när de är bra då är de bra eller
hur?

Helena: Låt oss gå vidare så ska jag berätta för er
vad min karl sa mig häromkvällen.

Alla: Vad då, vad sa han?

Scen 21 Del B

*Två män står på torget och samtalar. En man
raglar förbi dem.*

Mårten: Hick, uhm, lite mer brännvin skulle
smaka bra. Jag tror jag söker mig till krogen
efter lite mer.

Gösta: Vad, pratar du med mig, eller talar du för
dig själv?

Arvid: Det är nog som vanligt skall du se, han

pratar med flaskan och ingen annan.

Gösta: Ja, det har gått långt med honom, men jag kan hålla med honom om att en styrketår då och då smakar fint.

Arvid: Jag håller med, men jag föredrar öl. Jag tycker vi går till krogen och tar oss ett stopp var.
Kom.

Scen 21 Del C

Två kvinnor möts. Den ena med ett kuvert handen.

Marit: Vad är det du har där?

Lisa: Ett konvolut från Bergslagen.

Marit: Ett konvolut, vad menar du?

Lisa: Det är från gruvan uppe i Falun. Min son är ju där.

Marit: Har han skrivit. Han kan väl inte skriva?

Lisa: Nej, men det har hänt att han bett någon av skrivardrängarna att berätta om hur han har det. Nu är det över tre år sedan han hörde av sig. Jag tänkte be postmästaren läsa det för mig. Skall du följa med mig dit?

Marit: Gärna, kom så ilar vi.

Scen 21 Del D

Två kvinnor kommer när de båda männen ovan gått sin väg till krogen.

Lena: Nu åkte min man igen till Pommern.

Helena: Igen, och med virke antar jag som vanligt?

Lena: Precis, affärerna går bra och tydligen behöver man en hel del där nere för att bland annat bygga båtar av, men också till hus och

annat.

Helena: Min man, som du vet, säljer ju inte virke, men väl smör, honung och skinn. Hans nästa skeppslast väntas avgå någon av de närmaste veckorna. Dock inte till Pommern utan till Stockholm. I huvudstaden har man tydligen ont om sådana varor.

Lena: Ja, det är allt tur att det är så och att vi har så dugliga och handlingskraftiga män, du och jag.

Scen 21 Del E

Två män har suttit och samtalat en tid.

Gösta: Nå har du släppt ut dina kvigor på grönbete ännu?

Arvid: Jo, då de betar precis här utanför stadsdiket.

Gösta: Hur många är de?

Arvid: Ja, de är inte mer än tre stycken, betydlig färre således än vad kyrkoherden har, men jag har också 5 kor och en tjur. Och en tjur det har ju inte herden.

Gösta: Nej, jag vet. Har du lånat ut din tjur till honom, han lär behöva en har jag hört?

Mårten: Tjur det kan han va själv!

Arvid: Ja, han bad mig häromdagen. Jag går bara och funderar på vilken ersättning jag skall begära. Att han skall be för mig och de mina, det tycker jag inte är tillräckligt.

Gösta: Nej, jag tycker nog att du skall begära en daler kopparmynt för varje gång han nyttjar tjuren. Du må betänka värdet på en fullvuxen ko och en kalv, som han snart skulle få när tjuren gjort sitt.

Arvid: På tal om något annat. Jag skall gå vakt

nu under några nätter, när blir det din tur?

Mårten: Jag skall också gå vakt!

Arvid: Tyst med dig, en sådan som du kan inte få gå vakt!

Gösta: Inte förrän om en dryg månad. Det är allt bra att vi har det så väl ordnat.

Arvid: Ja, det är bra med vakten, men vi måste ju också verkligen se till att vattentunnorna är fyllda och att man eldar på sådant sätt att gnistbildningen blir ringa.
Nej låt oss nu gå vidare, jag skall gå och titta till kvigorna en stund.

Gösta: Jag tror jag följer med dig.

Mårten: Jag följer också med.

Scen 21 Del F

Kvinnorna från tidigare kommer tillbaka ut på torget.

Marit: Se så Lisa, se så. Nog var det tråkiga nyheter, men du får vara glad att han var en av de som klarade livhanken.

Lisa: Ja, det är jag, men han har förlorat ett ben, och nu blir han en odugling resten av sitt liv.

Marit: Men tänk på alla de som föll ned och miste livet när gruvan störtade. Tre år sedan, var det så, och du har inget hört av honom förrän nu.

Lisa: Nej han hade legat på sjukstugan länge, man fick ta bort vänsterbenet, och sedan vet jag inte vad som hänt riktigt. Nu skulle han försöka ta sig hem hit till Söderköping igen. Åh vad jag längtar efter honom.

Marit: Se så, Lisa se så. Stod det i brevet när han skulle komma?

Lisa: Han skulle försöka få plats på en forå i mitten av maj, och det var ju ett tag sedan. Men han trodde att det skulle ta honom minst 3 veckor att komma hit. Och nu har det ju gått mer än så.

Marit: Det betyder att när du minst anar det är han är. Det kanske är bäst att du går hem och underrättar din man och förbereder hans syskon på ankomsten. Snart står han vid dörren och knackar på.

Lisa: Står, han kan väl inte stå? Han har ju bara ett ben!

Hon går sin väg sur och ledsen.

Marit: Var glad nu, han kommer, och ringpengar behöver du ju inte betala för honom.

22* Hos familjen Wigert

PALIN och BENGT

Palin: Så min unge vän, då är vi båda i Söderköping, du hos din svärmoder och jag hos min syster, i en och samma person.

Bengt: Ja så är det.

Palin: Du vet min vän att jag troligen inte har långt kvar och jag har därför funderat en del på din framtid.

Pastoratet kan du nog inte få ännu, du är för oerfaren och dessutom borde du nog avlagt examen vid universitetet. Men jag har funderat på annat för dig.

Bengt: Så, vad om jag får fråga?

Palin: Jag har sett att du har god hand med alla människor, speciellt de som har det svårt på allehanda sätt.

Därför har jag funderat på att kontakta domkapitlet och föreslå dem att du, när

tjänsten blir ledig, får möjlighet att erhålla uppdraget som hospitalsföreståndare och predikant i Linköping.

Vad skulle du säga om en sådan tanke? Lönen är bättre än den du har nu! Och bostaden också.

Bengt: Det är riktigt som ni säger att jag gärna bistår människor i nöd och det tycks som de finner tröst och ro i mina samtal och med min hjälp. Jag förstår att jag tids nog måste söka mig annan tjänst, tack för allt ni gett mig under åren, och även för de år som skall komma, för inte kan jag tro att ni kommer att lämna oss än på många år.

Jag skulle uppskatta mycket ett sådant uppdrag vid hospitalet, men jag bör först tala med min kära Gertrud i denna fråga.

Palin: Hm, med henne blir det nog inget problem skall du se, jag har redan talat med henne och hon har fullt förtroende för vad du och jag kommer överens om.

Bengt: Hm, jag skall nog höra med henne själv om ni ursäktar, men är det som ni säger så tycker jag det är en utmärkt idé.

Jag har tittat på de pastorat som finns inom de här delarna av stiftet och funnit att alla har sina fördelar.

Tag exempelvis S:t Anna uti skären, en liten fin kyrka och en fin prästgård, men långt och svårt att göra besök hos de boende med krav på långa turer i roddbåt både sommar som vinter. Jag skulle dock kunna tänka mig en tjänst där.

Likaså har jag besökt Gårdeby flera gånger under mina resor till Söderköping, helt annat än S:t Anna, och också det en bygd och en kyrka som skulle kunna intressera mig.

Men det är nog som ni säger bäst att avvakta

lite och i väntan på ett eget pastorat få arbeta närmare med de behövande.

Palin: Då tycker jag att du söker upp din Gertrud och samtalar om det hela och när jag reser nästa morgon har jag ditt besked med mig som jag kan föra vidare till mina kontakter inom domkapitlet.
Men låt oss först ta en uppfriskande promenad.

23* Hos familjen Wigert

HENRIK och BRITA

Brita handarbetar och Henrik tillverkar en liten tunna eller snidar i trä.

Brita: Vad tiden rinner undan. Tänk dig Henrik nu är vi bra mycket över 50 år gamla, både du och jag, och vi har varit gifta i mer än 30 år.

Minns du när vi var unga?

Henrik: Och du var en stilig jänta, ja det är du fortfarande, men på ett annat sätt. Vi har haft det bra du och jag.

Brita: Det vill jag hålla med om. Två barn har vi mist, två lever vidare och Gertrud väntar barn. Jag undrar jag hur det skall gå för dem i framtiden?

Henrik: Tänk jag minns den första tiden i Söderköping, det var tunga år. Mycket slit som lärling hos mästare, långa dagar, knappt med vila och föda, men jag lärde mig, ja faktiskt jag lärde mig en hel del.

Brita: Tänk att få barnbarn, att få se dem växa upp och bli stora. Det är en välsignelse med barn och barnbarn. Jag undrar jag om Gertrud, precis som jag gjorde, går och drömmer om att få många barn.

Henrik: Jo, du Brita. Det var en hård tid, men sedan träffades du och jag, på marknaden i Skärkind när jag var där på besök, då blev allt så mycket bättre.

Brita: Ja, jag fick ju fyra barn. Det var svårt, inte minst med lille Ivar, men honom fick jag ju inte behålla så länge.

Men Gertrud verkar vara en frisk jänta, hon kommer nog inte att få några svåra födslar, inte.

Henrik: Ja, så gick gamle mäster hädan och jag fick ta över hela tunnbinderiet, med alla tunnor som inte var färdiga, införskaffandet av virke och starr, ta hand om lärlingarna och gesällen och sköta allt med pengarna. Ja, inte så lätt så där plötsligt, men jag var beredd och hade gått i en bra skola.

Brita: Ska de flytta till Linköping, ja jag tror att det blir av. Men det skall nog gå bra för dem. Bengt är en rejäl karl, duktig präst och bra att prata med.

Ja så kommer åren att gå, barnen växer upp, och de får barn som växer upp. Tänk om man kunde få leva så länge så att man kunde få uppleva hur ens avkomma har det om en så där hundra år, ja kanske ännu längre fram i tiden.

Henrik: Så flyttade vi in i det nya huset, Brita du och jag. Barnen började komma, ja vi hade det verkligen bra hela familjen.

Men nu har vi blivit gamla och sitter och väntar på nästa liv.

Brita: Tänk kanske att ett av mina barnbarns barn, eller något sådant, kanske i en framtid blir en stor och betydelsefull person, ja jag känner nog på mig det, för grunden har vi lagt och nu fortsätter Gertrud och Bengt att förbättra den, ja, jag tror verkligen att något sådant skulle kunna hända.

Henrik: Vad säger du, Brita, vad skulle kunna hända? Inte mycket väl, det mesta har väl redan hänt tror jag mig veta. Nej, det är inte mycket mer som kan hända inte, nu är det

snart slut.

24* Hos familjen Wigert och på torget

FOLK

Ca 1690, men översvämningen ägde i verkligheten rum våren 1684

Scen 24 del A

Jöns *rusar in i rummet*: Far och mor, nu måste ni skynda er ut. Ån svämmar över sina bräddar.

Henrik: Vad säger du min gosse, svämmar över, nu igen.

Brita: Tänk att det skall hända, nästan varje år. Det är allt tur, du min Henrik, att vi har vårt hus på det torra, så att vi inte blir drabbade som innan vi byggde det nya huset. Kom låt oss gå ut och se hur det står till med staden.

Jöns: Kom skall jag hjälpa gamle far. Du Marit hjälp till här så leder vi ut far och mor.

Marit: Genast, kom nu mor, så där ja, nu går det bra.

De går ut och ställer upp sig tillsammans med övrigt folk i grupper vända mot publiken och ser mot den tänkta ån.

Scen 24 del B

Gösta: Se där, nu rämnar jordvallen hos bryggaren.

Arvid: Ja, och där far hans båt i väg nedför ån alldeles ensam.

Ida: Och där, vad är det som far i ån, är det en stock eller en människa?

Marit: Det var allt tur att vi var beredda att något sådant kunde hända, hur skulle det gått för oss annars.

En kvinna kommer springande.

Lisa: Nu har vattnet runnit in i Sankt Larsen,
det står redan en halv aln över
kyrkbänkarna.

Marit: I kyrkan, då kan vi inte stå här och
titta.

Lena: Hör nu allesammans nu skyndar vi till
kyrkan, vi måste hindra vattnet att stiga
ytterligare, vi måste rädda kyrkan.

Helena: Kom med här, hjälp till, hjälp till. Vår
kyrka, vår kyrka är vattendränkt!

Alla: Vi måste rädda kyrkan, rädda kyrkan,
mot kyrkan.

*Alla går raskt sin väg och efter en mycket kort
paus kommer alla medverkande in hand i hand
och bugar.*